

**OLD
ROTTERDAM**

UITGEGEVEN DOOR
H. HOLLENKAMP & Co
KLEEDERMAGAZIJNEN.

**HOOGSTRAAT 327
ROTTERDAM.**

HEEREN- EN KINDER KLEEDINGMAGAZIJN DER FIRMA H. HOLLENKAMP & Co.,
HOOGSTRAAT 327, ROTTERDAM.

L. S.

Aan de uitgave van dit boekje, met de reproductie van oude stadsgezichten, dat onze firma bij de opening van haar winkelpand te Rotterdam zich een eer rekent haren nieuwen stadgenooten aan te bieden, ga eene korte inleiding vooraf.

Er is van de oude stad van ERASMUS niet zoo heel veel meer over. De meeste van de hier achter afgebeelde stadskijkjes brengen voorstellingen uit het verleden. Niet uit een zeer ver verleden, het is waar. De oudsten onder ons herinneren zich veel ervan.

Tot het midden der negentiende eeuw was het meeste daarvan nog aanwezig. Toen is men, voor den aanleg van den spoorweg door de stad, gaan dempen en breken en in het hart van het goede Rotterdam is een ware verwoesting aangericht. Men liet den ouden toren staan, maar anders niet zoo veel meer. De pittoreske lanen, met sloten en vaarten in het midden, werden droge straten, waarop de pilaren voor de viaduct te staan kwamen.

Vervolgens ging men de poorten wegbreken, omdat de stadsuitleg naar alle zijden dit noodig maakte, alleen de Delftsche Poort, monument uit 1766, bleef behouden. Men verruimde kaden en brak sta-in-den-wegs van oude gebouwen af. Men dempte singels. Men ruïneerde, zij het met de beste bedoelingen van hygiëne en comfort, de oude stad.

Wie de hierachter, uit de prentenverzameling in het Gemeente-archief, gereproduceerde afbeeldingen ziet, krijgt den indruk van een wondermoos zeventiende eeuwsche stad, minder weidsch dan Amsterdam, maar even karakteristiek, waarvan de Hagenaar CONSTANTIJN HUYGENS in zijn „Korenbloemen” van 1660 zong:

*Dat 's eerst een Rotterdam! Siet Havens en siet Kaeyen,
En watter woelens is: wij sullen strack's eens draayen.
En siender noch vijf sess, all van denzelven slagh,
Laet prachtig Amsterdam all roemen wat het magh,
't En heeft er sulcke geen!... 't Voorhout, daer wij mee proncken,
Zijn deze Boompjes*

Maar het moderne Rotterdam heeft, zijn oude glorie van stadsmooi verliezend zich ontplooit in een nieuwe breede pracht van havenstad.

*'k Heb u lief, Rotterdam, met uw drukte en gewoel,
Waar het leven zoo krachtig in bruischt.
Koningin van de Maas, uit wier golven een lied,
Vol van glorie en hoop ons omruischt.
Uit den wedstrijd van handel en scheepvaart houdt gij
Fier de vlag onzer vaad'ren omhoog!*

Zoo zingt de moderne stededichter.

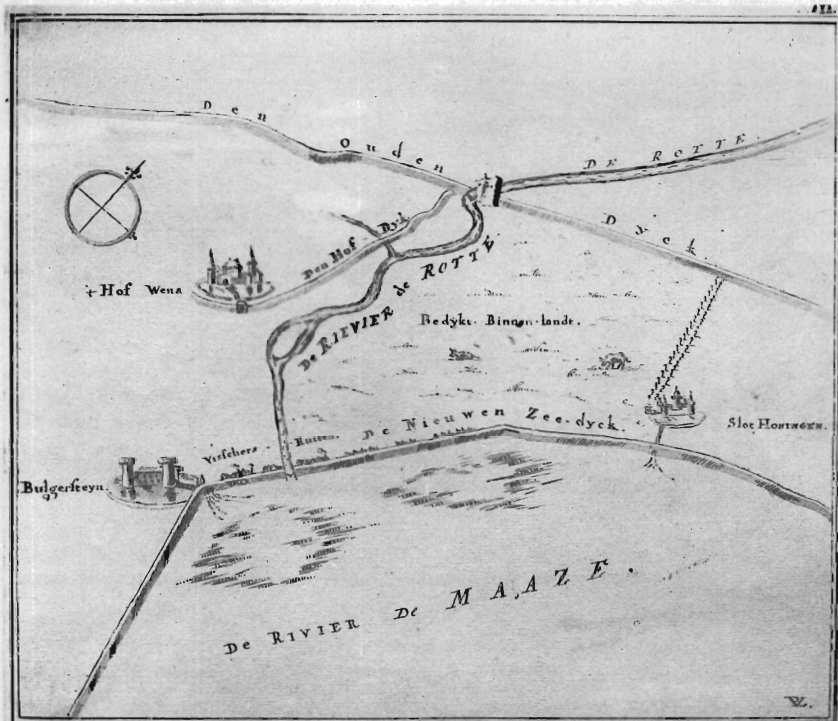
En waar nu onze firma met hare nieuwe onderneming trachten zal in den luister der ontwikkeling van Rotterdam haar aandeel te verkrijgen en zich de sympathie en het vertrouwen ook van de ondernemende Rotterdammers te verwerven, daar acht zij het een daad van piëteit aan het oude doode Rotterdam, in dezen tijd van nieuw grootsch leven, dezen bundel van herinnering te wijden.

Moge de aanschouwing der prenten en het lezen van den tekst velen een uur van goede verpoozing schenken.

H. HOLLENKAMP & Co.

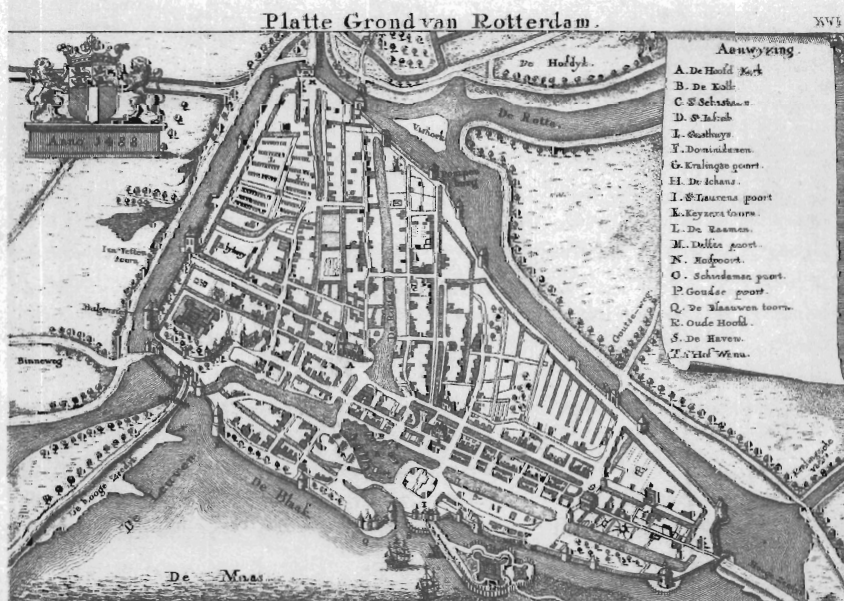
ROTTERDAM, April 1914.

Hoogstraat 327.

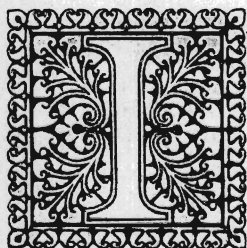
Grond van ROTTERDAM, nà de 32 Eeuwe of nà A: 3200. --

PLATTEGROND VAN ROTTERDAM VOLGENS G. VAN REYN,
OMSTREEKS 1200.

U. E. VAN ALKEMADE. Rotterdamse buldenaden, genaamt Jonker Fransch vordig. Rot. 1724.

PLATTEGROND VAN ROTTERDAM VOLGENS K. VAN ALKEMADE,
OMSTREEKS 1488.

N de wilde venen aan de Rotte, tot waar de drakenscheppen der woeste Noormannen niet konden doordringen, hebben in de negende eeuw na Christus de ontstelde duinbewoners de veiligheid van een rustigen woon gezocht. Zij vonden er een schamel oord, maar toch levenszekerheid, hun behoeften waren niet zó groot en zij lieten ook niet zóveel achter, dat zij er niet spoedig tevreden konden zijn.

Er lag daar, dwars door die venen, een Romeinsche hooge heirweg van Nijmegen door de Alblasserwaard over IJssel en Rotte naar Praetorium Agrippinae en waar de weg over de Rotte ging, bij het tegenwoordig Crooswijk, stond, al in den Romeinschen tijd, een toltoren, van grijze duifsteen gebouwd en daarom het Duifhuis genoemd.

Daarachter vonden de eerste bewoners van de Rotte-streek, die vooral van vischvangst leefden, eenige zekerheid tegen de woede van de breede Maas, die toen nog, als de onafzienbare watervlakte van Helinium, met de zandplaten het Roode Zand en Feijenoord, tot aan den Romeinschen heirweg stroomde.

Er is weinig historische zekerheid in het verhaal der eerste ontwikkelingsjaren.

Men weet, dat door edelen, ambachtsheeren van den graaf van Holland, in den aanvang der dertiende eeuw een hooge zeedijk, noordelijk van den heirweg, was aangelegd, van Tergouw en Moordrecht over Kralingen en Crooswijk naar Ouwerschie en vandaar naar Vlaardingen, Maassluis en den Hoek van Holland, de Oude Dijk. De invloed van graaf FLORIS V breidde deze bedijkingen uit en vooral twee ambachtsheeren maakten zich daarbij verdienstelijk: de heer VAN BOKEL, die op het Hof van Wena (de plaats van het tegenwoordige station Hofplein) woonde en den Westzeedijk, den Schiedamschen dijk en de Hoogstraten deed aanleggen, en de heer VAN KRALINGEN, die op het slot Honingen woonde en het oostelijk deel der Hoogstraat en den Oostzeedijk opwierp. Er was nog een derde kasteel, het slot Bulgersteyn — slot of versterkte boerderij, dat is niet zeker — en dat op het huidige Roode Zand stond. Nabij deze drie kasteelen werden de eerste huizen van Rotterdam gebouwd.

Onze eerste kaart (blz. 4) geeft van de vage moerasbeschouwing, achter heirweg en dijk, een niet historisch juist indruk.

De plaats waar het eigenlijke Rotterdam ontstond was een dam tusschen

HET ST. AGNIETENKLOOSTER AAN DE BOTERSLOOT
OMSTREEKS 1500.

DE COOLVEST OMSTREEKS 1560.

DE SCHIEDAMSCHE POORT OMSTREEKS 1580.

H. HOLLENKAMP & Co. — ROTTERDAM

de drie Rottemondingen: de Slikvaart (het Verlaat), de Nieuwe Rotte (Gedempte Binnenrotte) en de Botersloot, namen, die haar natuurlijk later werden gegeven. Deze dam was een deel van de tegenwoordige Hoogstraat.

Om de Rotte een uitwatering te geven, werd tegenover de Nieuwe Rotte een duikersluis naar de Maas gelegd.

Aan dezen Middeldam, de Rotte(r)dam werden vele huizen gebouwd, in 1299 reeds voldoende in aantal om Graaf JAN I aanleiding te geven ze tot een gemeente te verklaren, met poortrecht „als wij gegheven hebben den Poorters uitter Wijck, binnen die Palen, die men te Rotterdamme steket”, benevens tolvrijheid door geheel Holland en Zeeland.

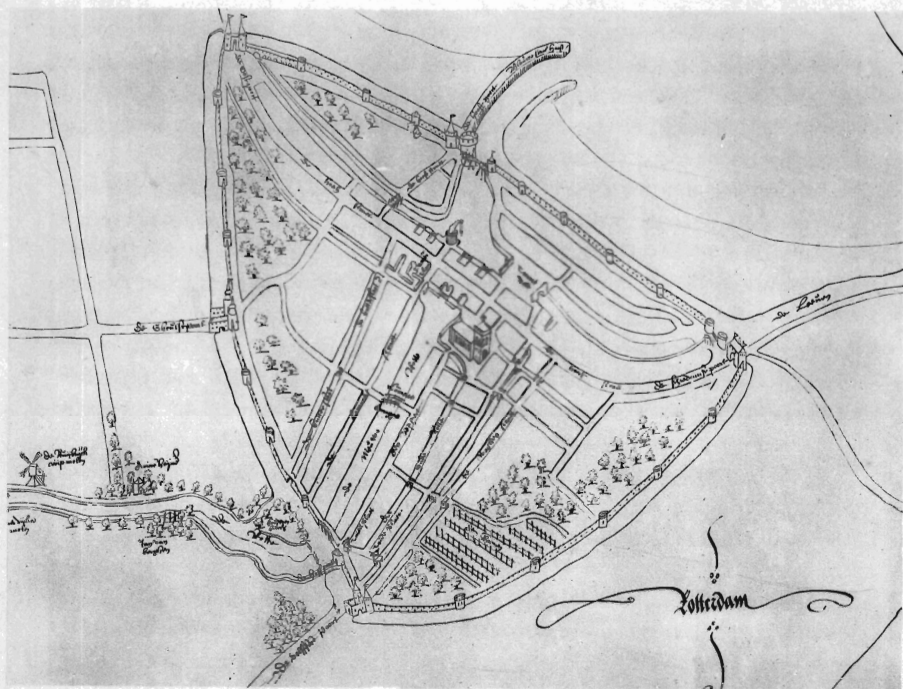
In 1299 is dus eigenlijk de stad Rotterdam ontstaan. Weliswaar is het stadsrecht spoedig weer ingetrokken en bleef „het gehucht” tot 1328 een eigendom van ambachtsheeren, maar dit was een onrecht en de rechtvaardige historieschrijver erkent de geboorte der stad in 1299.

De kern der oude stad ligt dus aan de Hoogstraat. Ten Noorden daarvan, in de richting van de Rotte en tusschen de kasteelen, vonden achtereenvolgens kleine indijkingen plaats, waarop vanzelf straten ontstonden, spoedig, of in verloop van tijd, meer of minder bebouwd. Maar de grootere uitbreidingen, die aldoor naar de rivierzijde de stad ontwikkelden, vonden trapsgewijze plaats, in zes tempo's. In elk daarvan werd telkens weer een nieuw stuk Maasgebied bedijkt en tot Zuidelijke grens van Rotterdam gesteld. De zesde en laatste uitbreiding was die, welke aan de achterzijde der huizen van het Haringvliet de nieuwe breede Oosterkade (toenmaals Oude Hoofd genoemd) aan de scheepvaart bracht.

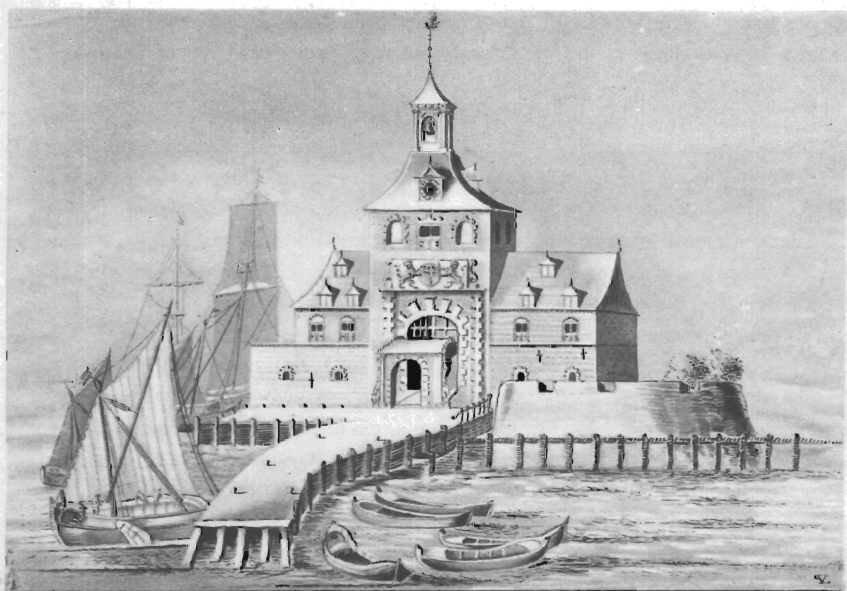
Het plan van 1488, dat onze tweede afbeelding (bldz. 4) te zien geeft, toont, met enkele onjuistheden weliswaar, ons Rotterdam gelijk het zich voordeed in het laatst van de vijftiende eeuw. Onvermoeide nijverheid, bij een telkens verruimd genot van burgerlijke vrijheden en voorrechten, hebben van de stad, in het laatst der dertiende eeuw, nog niet veel meer dan een visschersbuurt, een plaats gemaakt, die de belangstelling van 's Lands regeering had en den naijver wekte van vele oudere naburige steden, als Schiedam, Dordrecht, Leiden en Gouda.

Een ramp voor de stad, die haar bloei een geduchten knak gaf, waarvan zij zich slechts langzaam herstelde, was de inneming en de bezetting door den Hoekschen aanvoerder JONKER FRANS VAN BREDERODE in November 1488 tot Juni 1489.

In het laatst der vijftiende eeuw strekte de stadsvrijheid en gerechtigheid zich uit tot over de oude Leuve, van de oude West- of Schiedamsche Poort aan de Zoetensteeg tot waar nu de Schotsche kerk staat en de gorzen in de Maas tot op de helft der breedte van den stroom; voorts langs de Rotte tot aan de Schiebroeksche heul en over en langs de Schie tot Ouwerschie. Het Oost-Nieuwland was, langs de Maas, met steenen kaden opgemaakt en van muren en torenhuizen voorzien, gelijk in den loop der vorige eeuw al elders langs de oude stadsvesten was gedaan. Versterking der stad, tegen aanslagen van naburige steden, was toen aldoor de hoofdbezigheid der bestuurders. Aan de waterzijde, ter plaatse van de tegenwoordige Nieuwe haven en Blaak N. Z., stonden stevige vierhoekige schansen met bolwerken.

PLATTEGROND VAN ROTTERDAM DOOR JAN POTTER,
OMSTREEKS 1567.

DE OUDE HOOFD-POORT met een BARRIÈRE of VOOR POORTE;
Deze HOOFD-POORT was in 1598. Met wel de gemelde BARRIÈRE was in 1710 er vóór gelaan te si.
Na de Afscheiding van ALGERAAN & VAN DER SCHELLING.

DE OUDE HOOFDPOORT IN 1598.

H. HOLLENKAMP & Co. — ROTTERDAM

Aan de landzijde was de stad onaantastbaar door „het lage en gebroken land”, dat niet te genaken viel of door dijken en kaden, die gemakkelijk in tijd van nood waren door te steken.

Enkele belangrijke gebouwen telde Rotterdam in 1488: kloosters, gasthuizen, kerken, een stadhuis aan de Nieuwsteeg en twee Schuttersdoelen: St. Sebastiaan aan de Botersloot, St. Joris aan de Coolvest.

Een bewijs voor de toenemende belangrijkheid der stad is het feit, dat ook de klooster-bevolkingen er zich toe aangetrokken gevoelden. Reeds in 1378 werd te Rotterdam met goedkeuring van hertog Albrecht van Beijeren een Bagijnenhof aangelegd, ongeveer tusschen de tegenwoordige Bagijnenstraat, Broedersteeg en Delftsche vaart

Het St. Agnietenklooster, waarvan onze plaat op blz. 6 een afbeelding geeft, is in het begin der 15de eeuw gesticht. Van 7 September 1408 althans is de brief van Schout, Schepenen en Raad, waarbij zij de „Maechden en Wedue” in bescherming nam die „puerlyck om Gods wille en om den lof en de eere Gods in die Stede voirsz huizingen getimmerd hebben in 't Gravenstraete naest Willem Gijsbertsz huys ende erve an die Nortsijde”. Het kloostergebouw strekte zich Oostwaarts uit van de Botersloot tot achter in de Pannekoekstraat. De kerk stond ter plaatse waar de pas afgebroken Prinskerk stond, het materhuis aan den Noordhoek daarvan en de overige hoofdgebouwen aan de zuidzijde der kerk. Tusschen de gebouwen verlustigde het oog zich in een ruime beplanting, waarvan door VAN ALKEMADE de latere benaming van Prinsen-Hof wordt afgeleid. Er stond op den kloostergrond een gebouw, waarin vele, ook wereldlijke vergaderingen gehouden zijn. Althans in 1479 heeft stadhouder WOLFERT VAN BORSELEN, in Augustus van Veere herwaarts gekomen, er de vergadering van Edelen en Steden beschreven; in 1574 hebben er de Staten van Holland vergaderd en tot het ontzet van Leiden besloten.

Het klooster bloeide tot in de eerste helft der zestiende eeuw, daarna verviel het snel. In 1575 besloot de Stads-Regeering het om te bouwen tot eene geschikte verblijfplaats van den Prins van Oranje, in de hoop wellicht, dat deze er zijn verblijfplaats zou vestigen. Aan de weinige overgebleven zusters werd een jaargeld toegestaan en goede woning en verzorging in het gasthuis. De Prins van Oranje heeft echter van zijn „Logijs” weinig gebruikt gemaakt.

* * *

De bloei der stad in de zestiende eeuw is vrij geregeld voortgegaan. Wel werd zij, evenals trouwens alle Hollandsche steden, door haar aandeel in de rampen en lasten van binnen- en buitenlandsche oorlogen zwaar gedrukt, maar haar handelaars en haringreedomers staken telkens weer moedig het hoofd omhoog en zetten, gesteund door geldleeningen, het bedrijf telkens weer voort.

Onze afbeelding van de Coolvest in 1560 (blz. 6) tuigt van een schoonen aanleg, gelijk die van de Schiedamsche poort, zoowel de stevigheid harer versterking, als den kunstzin des bouwmeesters bewijst.

Dat Rotterdam in den aanvang der zestiende eeuw een fraaie stad moet zijn geweest, blijkt uit de lyrische verrukking, waarin toch zeker een kern

GEZICHT OP HET OOSTEN DER STAD VAN DE MAASZIJDE
OMSTREEKS 1640.

*Gezicht van de Groote of S^t. Laurens Kerk der Side, Rotterdam,
met dazelfe Spijsfonteynen, zoo als die zig verwoest heeft van het Jaar 1621. tot het Jaar 1645.*

DE GROOTE KERK VAN 1621—1645.

H. HOLLENKAMP & Co. — ROTTERDAM

van waarheid is, van een Napolitaanschen reiziger, Chrijsotomus, die in 1514 schreef:

„Ik heb twee nachten verbleven te Rotterdam, zijnde in zich zelve bijzonder net en zindelijk; en ik weet niet hoe het bijgekomen is, dat mijne oogen zich in deszelfs beschouwing nauwelijks hebben kunnen verzadigen. Zij wijkt voor vele andere in grootheid en rijkdom, maar behaagde mij toch bovenmate zeer. De wallen, poorten, straten, alles neigde mij minnelijk toe: de wanden zelve, de huizen en gebouwen schenen mij aanlokkende te vleien; eindelijk scheen aldaar de hemel zelfs helderder te zijn, en iets, ik weet niet wat, Goddelijks uit te wasemen, het omliggende land een gedurige lente te verschaffen, de lucht met eenige zoetigheid getemperd te zijn, en zelfs de kruiden en struikgewassen een veel liefelijker geur van zich te geven”.

Maar een ontzettende ramp trof die schoone stad in 1563. Toen is des nachts op den roden Juli in de Molensteeg een brand uitgebroken, die, door een sterken Zuidwestenwind aangeblazen, langs het Westnieuwland tot aan de Lange Draaibrug voortwoedde, de brug vernielde, den Rijstuijn aanstak en Hoofdsteeg, Houttuin, Groenendaal, Oosteinde der Hoogstraat en Goudsche Wagenstraat verteerde, tot men het vuur aan de Hoenderbrug meester werd.

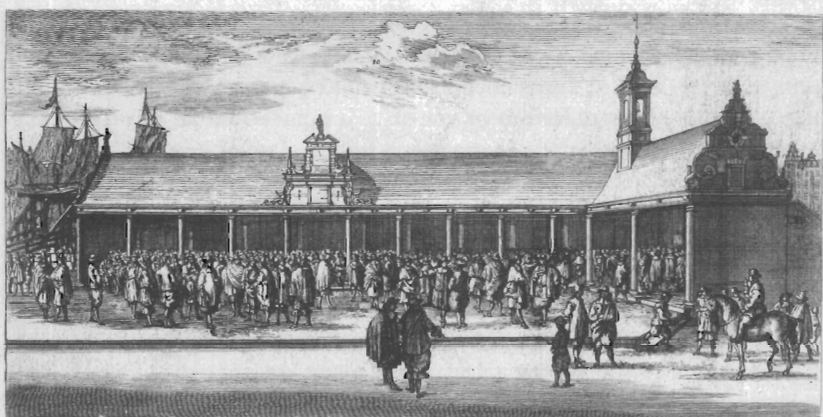
De halve stad (twee vierde deelen) werd vernield; 900 huizen erger of minder beschadigd; de St. Lourens-, Goudsche- en Oostpoorten, het St. Anna zusteren- en het Dominicanenklooster, zes en dertig schepen in de Kolk werden een prooi der vlammen. Vele menschen ook kwamen er bij om.

Gunstige bepalingen, bij octrooi door koning PHILIPS toegestaan, bracht er bij de ontstelde bevolking, van wie velen alles wat zij bezaten hadden verloren, den moed en het vertrouwen weer in, en al is het onjuist dat binnen een jaar de stad geheel herbouwd was, betrekkelijk spoedig herrees het vernield Rotterdam, breeder en fraaier dan voorheen, uit zijn asch.

Een ernstige ramp in 1572, de inval der Spaansche krijgsbenden, die op 9 April van dat jaar geschiedde en tot plundering en moord op groote schaal aanleiding gaf, was de reden dat Rotterdam, eerder dan Antwerpen of Amsterdam, de zijde van den Prins kóos en in de vrije ontwikkeling dezer landen het eerst aandeel kreeg. Na 1572, in drie en veertig jaren, is de omvang der stad bijna verdubbeld, de oude en ten deele onbetimmerde straten zijn in welgeregelde nieuwe herschappen, hare openbare gebouwen aanmerkelijk verbeterd en vermeerderd.

Onze kaart van 1567 (bladz. 8) verbeeldt Rotterdam, na den jammerlijken brand alweer gedeeltelijk hersteld. In 1584 telde men 118 straten, stegen en gangen, waarvan 66 binnen en 52 buiten den dijk. In tegenstelling met de Italiaansche verrukking, waarvan wij hierboven melding maakten, is de mededeeling van VAN WAARSCHUT, dat de grond zelfs in de oude stad nog zeer moerassig was. Van de geheele westzijde der Goudsche Wagenstraat schrijft hij: van het Pesthuis af tot aan de Kipstraat, was het al modder en modder, „onredelijk om te sien”. Ook het oosteinde der Hoogstraat, van het Gasthuis tot aan de Oostpoort, teekent hij ons als zulk een moeras.

In 1585 stelde de Regeering der stad eischen omtrent de bebouwing, de bedekking der huizen en een verbod van houten „geevens of wanden”,

DE BEURS TE ROTTERDAM OMSTREEKS 1665.

De Melkmarkt te Rotterdam , ontrent den jere 1680.

DE MELKMARKT OMSTREEKS 1680.
(Tegenwoordig Boerenvischmarkt).

H. HOLLENKAMP & Co. — ROTTERDAM

waarna zij zelf in de verbetering der straten volgde. Ook in fraaie bouwwerken gaf zij een voorbeeld, gelijk de afbeelding van de Oude Hoofdpoort aan de Maas in 1598 (bladz. 8) toonen kan.

Een belangrijk besluit was dat tot aankoop van het eiland Fyen Noord voor f 2400 in het jaar 1590, ten einde, door het leggen van duikerdammen daar ter plaatse, de verzanding van den stroom voor de stad te voorkomen.

In weinig tijdperken der historie is Rotterdam zoo goed bestuurd als in dezen tijd tot diep in de zeventiende eeuw. De zesde en belangrijkste vergrooting aan de Leuve naar de Maaszijde der stad vond toen plaats, de wallen werden doorgaand bekaaid, bruggen werden over de havens gelegd, o. a. de Lange Leuvebrug en de Keizersbrug, de straten werden bekeid (zoo lezen we dat in 1613 de Wijnstraat met Fransche keien, 800.000 stuks à f 9.— de 1000 werd bestraat) de Bier- en Glashavens werden gegraven. De later zoo beroemd geworden Boompjes werd in 1615 aangelegd: „de kaai aan de zuidzijde der Scheepmakershaven werd tot een aangename wandelplaats gemaakt, door haar met een dubbele rij lindeboomen te beplanten.” En in 1619 werd de „Boompjes” beklinkerd. Het is niet zoo algemeen bekend dat deze Boompjes den 7den Juni 1811 door het brave stadsbestuur Quai Napoléon werd genoemd. Niet lang behield zij dezen naam!

In den gouden tijd der republiek, waarin wij Rotterdam aan de Maaszijde doen zien (blz. 10) werd de Maasstad een prachtige stad. De eenvoudige, min of meer onaanzienlijke woonhuizen werden, in 't bijzonder aan Boompjes en Haringvliet door rijke patriciërsgebouwen vervangen, de straten werden verruimd en vervroolijkt. De stad wordt ons in dezen tijd geteekend als met tien welgebouwde poorten gesloten, over de 6000 huizen met ruim 50.000 inwoners, zich verheugende in negen geheel voltooide stadshavens, waarin een duizendtal schepen ligplaats konden vinden: roemende op ruim 300 Haringschepen, 48 Groenlandvaarders, 200 schepen die op de Schotsche, tallooze andere die op de Engelsche en andere havens verscheidene jaren achtereen van hier uitvoeren; op haar viertal alom vermaarde jaarlijksche ledermarkten, op hare 266 sterk bezochte groote jaarmarkt, dat gedurende ettelijke dagen de doorgang der straten door de menigte der menschen belemmerd was.

Het gezicht op de Maaszijde der stad in 1640 (blz. 10) bewijst, dat er geen overdrijving was in de woorden door een Duitscher bij de inwijding der Hoogeschool te Emmerik gesproken: „dat Merkuur, uit de stad Brugge, waar de eerste Nederlandschē koopbeurs gesticht was, daarna naar Antwerpen en later naar Amsterdam geweken, zoo de voorteekenen niet bedriegen, weldra in de stad Rotterdam zijnen hoofdzetel zal vestigen, omdat daartoe bijna al de hoofdstoffen met de allergevoegelijkste havens samenspannen.” Daarover straks meer.

* * *

Het oudste monument van Rotterdam — en één der schitterendste gebouwen van ons land, indrukwekkend en ontroerend in al zijn soberheid — is de aan St. Laurens gewijde hoofdkerk. Het is een monument tevens van vroomheid en burgerdeugd, want vrijwel de geheele opbouw is door de

'T NIEUWE HOOFT IN 1694.
(Aan weerszijden van de Leuvehaven).

'T OUDE HOOFT IN 1694.
(Aan weerszijden van de Oudehaven).

burgerij, hetzij in eigen arbeid, hetzij in bijdragen van steenen of geld, zelf geschied. De kerk is ouder dan de toren. Reeds in 1412 werd met den bouw der kerk aangevangen. Met een hapering van een paar jaren, wegens moeilijkheden met het Hoogheemraadschap van Schieland, was de kerk in 1436 zoover voltooid, dat er de dienst kon verricht worden. Gebrek aan plaats hield den torenbouw tegen. Eerst in 1449 kon de eerste steen gelegd worden voor den toren, doch ook deze bouw haperde, toen bleek dat de fundeering te zwak was. Op de hoogte van de nok der kerk werd het werk gestaakt en het gebouwde met een stevige houten kap van spitsen vorm bedekt.

Eerst een eeuw later begon men met de voortzetting van den torenbouw zonder de fundeering vooraf te hebben verbeterd. In 1547 legde GJSB. AZ. TROMPE den eersten steen daarvoor en in 1550 was de toren voltooid, echter niet hooger dan 160 voet (50 Ned. ellen).

Er was toen geen geld over voor meer, en de aloude offervaardigheid der ingezetenen was moeilijker in beweging te brengen. Uit de opbrengst van een loterij en een collecte door 64 predikanten, kerkmeesters, vroedschappen en andere lieden van aanzien, ook in de omliggende dorpen, werden de fondsen gevonden om den toren, dien men voor een stad van aanzien als Rotterdam niet hoog genoeg vond, hooger op te trekken.

In 1619 werd daarmee aangevangen en in hetzelfde jaar had men er nog 40 voet opgezet, in 1620 nog eens 40 voet. Toen werd in 1621 de houten 45 voet hooge koepellantaren er op gezet met een achtkante spits, waarop een steenen appel of spheer, ijzeren kruis en koperen weerhaan.

Onze plaat op bladz. 10 stelt den St. Laurenstoren voor in dezen toestand, zooals hij zich van 1621 tot 1645 vertoonde, met de spits. Toen bleek de qualiteit van het hout zóó slecht, dat de vroedschap eenparig moest besluiten de geheele houten spits en lantaren tot op het steenwerk af te breken.

In plaats daarvan begon men een arduinsteenen verhooging van 42 voet, die in 1646 werd voltooid. De geheele toren had toen een hoogte van 202 voet (63.5 Ned. el).

Wij hebben hier de lotgevallen van den torenbouw eenigszins uitvoerig geschets, maar het meest merkwaardige moeten wij nog vermelden.

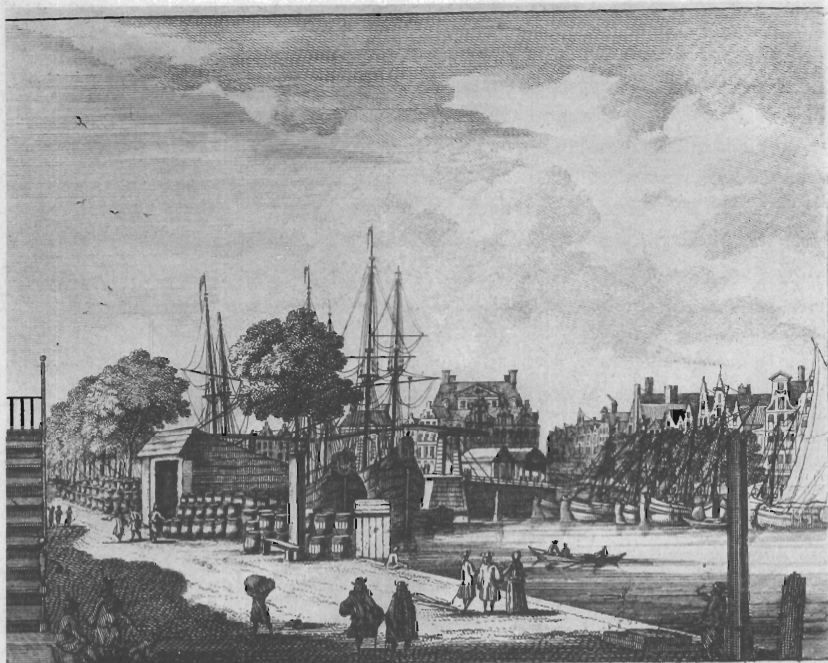
Op een Zondag in Januari 1650, tijdens een Zuidwesten storm, en terwijl de middagdienst gehouden werd, kreeg de sinds eenigen tijd overhellende toren een zóó zwaren schok, dat die opeens drie-en-een-halven voet naar N.O. inzakte en zou zijn bezweken, had niet het dak der kerk zijn val gestuit.

De gemeente vlood in wilden angst uit het gebouw.

Wij lezen dat dit „den Heeren der Regering niet wèl en geviel”.

Zij stonden voor de taak of den heelen toren tot den grond af te breken of hem te stutten en te onderheien.

Het laatste geschiedde. In September 1651 werd de toren met zeven der zwaarste eiken-masten, die te vinden waren, onderschoord en op de vijkels gezet, daarna werden de grondslagen tot op het welzand ontbloot en men bevond dat op dunne, korte, kromme en ten deele vergane paaltjes het telkens verzwaarde bouwwerk moest steunen! Men nam die er uit en verving ze door niet minder dan 500 grenen masten van 40 of meer voeten

*Zuidblaak, te zien naar de Keizersbrug,
Gemeentelantshuis en Vismarkt.*

*Inspectus partis australis vine, de B. & C.
versus pontem Cæsarianum, Domini.*

ZUIDBLAAK BIJ DE KEIZERSBRUG
OMSTREEKS 1700.

DE GROOTE K. & DE KORNBEURS, te Rotterdam. | Vue de la Grande Eglise et de la Bourse au Blé, etc. à Rotterdam.

GEZICHT OP DE GROOTE KERK EN KORNBEURS
OMSTREEKS 1750.

DE BANK VAN LEENING IN DE BAGIJNENSTRAAT
OMSTREEKS 1752.

T HARINGVLIET IN 1762.

lengte, welke met een opzettelijk daartoe vervaardigde hei van 3000 ponden zwaarte werden ingeslagen. Op deze masten plaatste men zware eiken leggers, met het eene einde in de grondslagen van den ouden muur en met het andere op het nieuwe heiwerk en metselde daarop een geheel nieuwen steenen voet. Ten slotte moest het eigenlijke en het hachelijkste werk gedaan worden, wat in den aanvang van 1655 geschiedde. Men liet den toren naar de Zuidwestzijde, langzaam aan, $3\frac{1}{2}$ voet zakken, tot hij loodlijnig stond, waarna men hem onderving en op zijn nieuwen voet deed rusten.

Bovendien is toen de toren meer dan een voet omgedraaid, door middel van vijf ijzeren kettingen van enorme dikte, die menigmaal aan stukken braken.

Dit meesterstuk is verricht onder leiding van NIKOLAAS JEREMIASZ PERSOONS en heeft ruim f 112.700.— gekost.

Wij schrijven hier geen gids en kunnen dus over de bijzonderheden van het kerkgebouw zwijgen. Noteeren we alleen dat er op 12 Nov. 1572 voor de laatste maal de mis gelezen werd en op den 14den voor de eerste maal gepreikt werd. De beelden en altaren op het koor bleven nog staan tot 22 Maart 1573, toen werden zij weggenomen.

Van den beeldenstorm had de kerk dus niet te lijden.

De leegte van het nu holle gebouw werd aangevuld door met letters beschilderde tafreelen en langzamerhand door praalgraven.

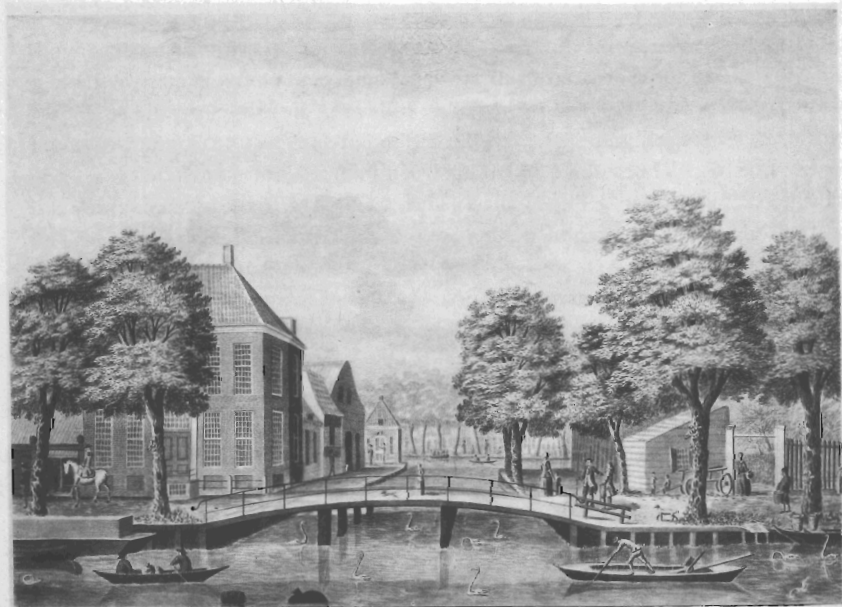
De kapellen werden verhuurd aan timmerlieden en andere „grootwerkers”.

* * *

In een stad van handel behoort natuurlijk een beurs. Rotterdam heeft al vroeg een beurs gehad, al was het dan niet in 1524 toen Karel V het getal der vroedschappen vermeerderde, omdat „als sy ter burse gaen, om penningen te furneeren in de affaire van voorsz.-stede, soo wel roerende hare portie van onse bede als andersints, 't welck dickwijls gebeurt, deselve sestion somtijt luttel in getale sijne, overmits dat vele van haer cooplyuden en daerom dickwils van hujs zijn geweest”, want de bedoelde kooplieden gingen naar Brugge ter beurze. Eerst in Januari 1595 benoemde de Vroedschap gecommitteerden uit haar midden, om nevens eenige kooplieden een concept te vormen tot het maken van „een Coopmans Beurze”. Amsterdam kreeg zijn eerste beurs eerst in 1613, Delft in 1629, Dordrecht in 1659. Deze eerste Rotterdamsche beurs stond tusschen Nieuwehaven en Haringvliet, zij bestond uit een overdekte galerij, aan drie kanten toegemetseld. Zij bleek echter onvoldoende en te ongunstig gelegen, waarop in 1635 werd besloten voortaan de Beurs te houden aan het Oosteinde der Noordblaak en daartoe de Vischmarkt tot een Beurs te laten vermaken. Deze tweede Beurs — de tegenwoordige kwam in 1736 tot stand — wordt in onze plaat op blz. 12 voorgesteld. Zij bestond uit een plein, dat aan de Noordzijde, waar de vischbanken gestaan hadden, doorgaans open bleef, om alleen onder beurstijd, ter wering van wagens enz., met houten hekken afgesloten te worden. Het eigenlijke Beursgebouw stond zuidwaarts langs het water. In het midden verhief zich een sierlijk geveltje, boven welks

HET OUDE STADHUIS AAN DE KAASMARKT
OMSTREEKS 1770.

DE KARNEMELKSHAVEN IN 1774.

frontispiece het steenen beeld van St. Petrus met twee sleutels in de rechter- en een visch in de linkerhand.

In een vierkante nis las men dit zinrijke versje van Oudaen:

*O zegenrijke see! wat volheid brengt gij voort,
Voor die de zegening het roocken van zijn netten,
Niet toeschrijft, maar die stil, met ze overboord te zetten,
Zeit in vertrouwen, Heer, wij werpen ze op uw woort.
Dit maakt een volle Beurs, dien wordt de plaats voor dezen.
Den visscher eigen, nu den koopman toegewezen.*

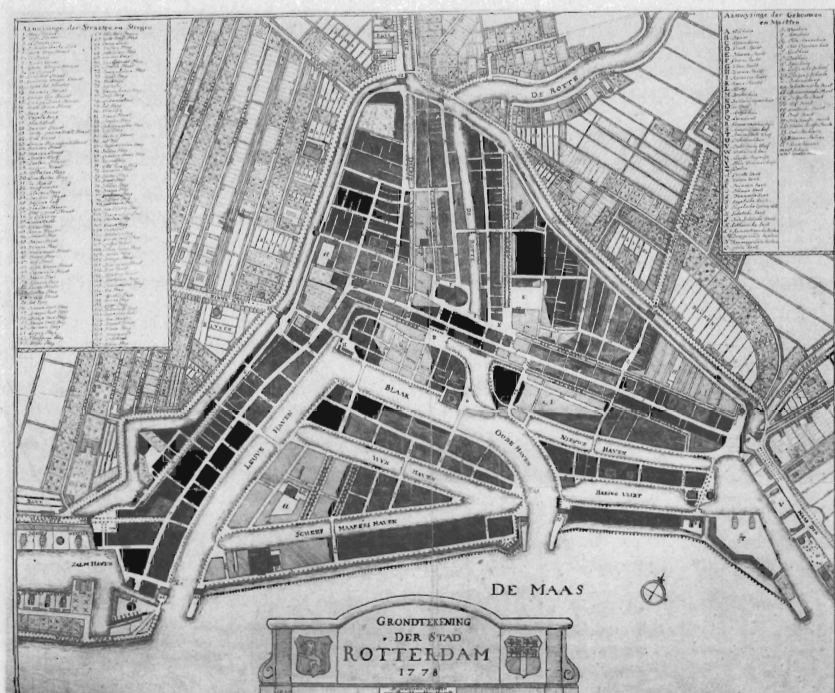
Van de stad in het laatst der zeventiende eeuw geven onze platen op pag. 12 en 14 enkele karakteristieke kijkjes. Een rustig, lief stadsgezicht is dat op de Melkmarkt. Dit was een pleintje aan het einde der Binnenrotte, waar thans de Boerenvischmarkt is. Het is in later jaren zeer veranderd. In dezen tijd had het een ongeregeld aanzien, men ging aan den hoek der Lamsteeg zes of zeven trappen af, om op deze Melkmarkt en de in de Rotte vooruitspringende, van een houten schoeiing voorziene, Riviervischmarkt te komen. Boven de dubbele en Keizerinnesluizen vertoonden zich de achtergevels van de huizen der Hoogstraat; de vischmarkt was ter westerzijde door houten bruggen over deze sluizen met de straat vereenigd.

Aan een heel ander deel der stad brengen ons de afbeeldingen op pag. 14.

Het Nieuwe Hoofd ontstond, toen in het laatst der zestiende eeuw besloten werd tot het uitdiepen der smalle Leuve tot een breede haven. De hier uitgedolven aarde werd aan beide zijden op de kanten geworpen, om die daarmede te verhoogen. In 1600 ontwierp men twee nieuwe havenhoofden, ter weerszijden van deze Leuehaven, die, door de biezen heen, omtrent 280 treden buiten de Zomerkaden in de Maas strekten. De eerste steen van het Wester Nieuwe Hoofd werd in Juli 1602, die van het Ooster in Juni 1603 gelegd. De fraaie poorten, die men op de prenten ziet, zijn eerst in 1664 gebouwd. Tusschen de beide hoofden van de Leuve werden palen ingehaid, teneinde de Haven met een stadsboom te kunnen sluiten en beveiligen. Deze Westersche Nieuwe Hoofdpoort was een fraai bouwwerk, al moest zij in architectonischen rijkdom onder doen voor die aan 't Oude Hoofd, aan den ingang der Kolk in het Oosten. Dit was een meesterwerk van Oud-Hollandsche renaissance in warm rooden baksteenkleur met spits dak en vol fijne rijke zandsteen-versiering. Met den bouw ervan werd in 1595 aangevangen en tot diep in de negentiende eeuw, tot 1856, is zij een sieraad van Rotterdam gebleven, een lust voor de oogen.

Dit is ook, vóór de overwulving aan het Beursplein in 1872, de bouw van het Postkantoor in 1867 en vóór de soort bebouwing der kade haar goeddeels bedierf, de Blaak geweest. Het kijkje op de Zuidblaak bij de Keizersbrug, omstreeks 1700 (blz. 16) toont haar nog in volle schoonheid.

Het Blaakwater was oorspronkelijk de Maas. De stad aldaar is versterkt ten tijde van Maximiliaan en de toren ter plaatse in den stadswal heette, naar hem, de Keizerstoren. In het begin der zeventiende eeuw, na den brand, werden de wallen weggebroken en aan den anderen oever, door

PLATTEGROND DER STAD IN 1778.

GEZICHT OP HET WESTEN DER STAD VAN DE
MAASZIJDE IN 1780.

aanplemping verkregen, opgebouwd, daarmede was de Blaak, tegelijk met de Nieuwehaven, als binnenhaven aan het bestaande binnenwater-Complex toegevoegd. De Keizersbrug is van 1593, toen de Vroedschap besloot een brug te maken, waar men met staande masten onderdoor kon varen. In 1611 is deze brug vernieuwd. De oude had geen goede reputatie in de stad, want men heeft er, kort nadat zij gemaakt was, op St. Jansnacht, vrouwen op zien dansen! Een tijdlang heeft de brug Houtbrug geheeten, omdat, waar nu de Luthersche kerk is, houtmarkt werd gehouden. De tegenwoordige Wolfshoek heette toen de Rouaansche kade, wyl er het veer op Rouaan afvoer.

De Luthersche kerk, die nu tegenover de Keizersbrug staat, werd eerst in de jaren 1733 tot 1736 gebouwd.

Wij zijn met onze prentenreeks nu in de achttiende eeuw gekomen. Vrijwel geregeld hield de bloei der stad aan. In 1732 stonden er in Rotterdam reeds meer dan 6600 huizen, het getal inwoners bedroeg tegen de 50.000. De telling in 1795 gaf een inwonertal van 53.200 personen aan, die in 1818 meer dan 62.000 en vóór 1830 meer dan 72.000, die in 7200 huizen woonden. Het aantal van 10 bewoners per huis, ruim het dubbele der gewone berekening, met de zeldzaamheid der tuinen, waarvan er binnen de Singels nog geen tien waren, bewijst hoe dicht de stad bevolkt was. VAN REYN, aan wiens voortreffelijke geschiedkundige beschrijving der stad Rotterdam we vele gegevens voor deze schets ontleenden, zegt dat er in verscheidene wijken huizen waren, die in 15 tot 19 onderdeelen werden bewoond!

De sierlijke smaak der stadsbouwmeesters toonde zich meer in de verzorging van der stede uiterlijkheid, dan in belangstelling voor woningtoestanden.

In het hart der stad, waar het volgend plaatje ons brengt, zullen deze woningtoestanden verre van schitterend zijn geweest. Het lijkt wat geïdealiseerd, dit kijkje op de Bagijnenstraat in 1752 (blz. 17). We zijn hier in de buurt waar oudtijds het Bagijnenhof stond. Nadat de Bagijnenkerk na den dood der laatste Bagijntjes van 1585 tot 1627 voor de godsdienstoefening der Waalsche gemeente was gebruikt, is zij aangetrokken bij de bank van leening, die reeds in 1599 gevestigd was in de Bagijnenstraat.

In 1635 is het gebouw gezet dat ons plaatje voorstelt. Wij lezen dat het vertrouwen in deze bank zoo groot was dat, na de opening op 1 Mei 1635, den 7den dier maand reeds 268 panden waren beleend! Er hing een bord uit met het deftige Latijnsche opschrift *Asylum Egentibus* (Toevlucht voor behoeftigen) en een Latijnsch vers, waarvan dit de vrije vertaling is:

*Ontbreekt u geld? kom hier, geef pand, ik zal 't u geven;
Doch die mijn geld gebruikt, en weerkomt om zijn pand,
Breng' dan een weinig winst: van winst moet ieder leven;
Mijn hoofdsom gaf u vrucht, stel me ook wat vrucht ter hand.
Men hoeft geen vrek gewin, geen woeker, hier te vreezen,
Maar hier wordt dienst gedaan, en wederdienst bewezen.*

De zuivere winsten door de Bank gemaakt moesten worden besteed ten behoeve der Godshuizen en Stadsarmen.

*Gezigt van de Geldersche kanaal
en Draaibrug der*

*naar de Grootte Kerk, Beurs
Stad Rotterdam.*

GEZICHT OP DE DRAAIBRUG EN OMGEVING IN 1780.
(Tegenwoordig Plan C).

B. KIPSTRAAT (in ROTTERDAM) 1789.

DE KIPSTRAAT IN 1789.

H. HOLLENKAMP & Co. — ROTTERDAM

Van het schoone uiterlijk der stad geven nu volgende prentjes alweer een sterken indruk.

Het prentje dat een kijk geeft op de kerk en de Korenbeurs (blz. 16), doet vooral zien hoe jammerlijk veel de viaduct dóór de stad áán die stad beschadigd heeft. Het is een inderdaad weidsch stadstafereel.

Hoewel Rotterdam reeds vroeg een marktplaats van granen was en er dus wel al voorlang een plaats zal zijn geweest, waar schippers en graan-kooplieden samenkwamen, is er geen eigenlijke overdekte korenbeurs geweest tot 1670, toen de Vroedschap zulk een gebouw zetten deed aan den daartoe verbreedten Steiger, rustende op 16 houten kolommen op arduinsteenen voet, met een leien dak gedekt en aan drie zijden met een houten steiger om-bouwd. Omdat de marktlieden last hadden van het gewoel der voorbijgangers, werd sedert 1747 de straat zoolang de markt duurde, (Maandag voormiddag) met ijzeren kettingen afgesloten.

Het Haringvliet, eveneens verbeeld in de tweede helft der achttiende eeuw (blz. 17) ontstond na 1591, toen ten zuiden van de Stadsvest, de latere Nieuwehaven, een steenen muur in de Maas werd gelegd om den vestsingel te beschermen. In 1592 werd de doorvaart verbreed en verdiept en van 1595—1598 werden de belendende erven ter bebouwing afgegeven.

De naam Zuid-Nieuwehaven werd reeds in 1596 veranderd in Haring-vliet, omdat hier de schepen ter haringvangst aanlegden. Nog eenmaal is de naam veranderd, den 7den Juni 1811 n.l., toen Fabriekmeesters besloten ter eere van Napoleons zoon de haven den naam Quai du roi de Rome te geven, doch deze naam verdween tegelijk met het Fransche bewind. In den tijd reeds, waarin ons plaatje werd gemaakt, stelden de Rotterdamsche patriciërs er een eer in aan de Zuidzijde hunne deftige huizen te bouwen met het achteruitzicht op de schoone baai van de Maas. „'t Rijkelui's Haringvliet" is deze kade nog lang genoemd.

De Engelsche Episcopaalsche kerk, die tot 1913 zoo sierlijk den achtergrond van deze haven vormde, is in 1708 ingewijd. Reeds toen, in 1635 de Court of stapelplaats der Engelsche lakens van Delft naar hier werd verplaatst, hadden de Engelschen aan de Hoogstraat een eigen kerkje gekregen. Nadat in 1656 de Court weer vertrokken was, verdween de behoefte daaraan, doch het toenemend aantal Engelschen, dat op het laatst der zeventiende eeuw zich hier vestigde of geregeld hier kwam met het oog op de handelsbetrekkingen, deed die behoefte opnieuw ontstaan en in 1699 brachten de leden der Episcopaalsche kerk een som bijeen om een kerk te bouwen en een predikant te „bekostigen".

In een tijd, nu de nieuwe Stadhuisbouw zooveel rumoer in den lande verwekt, is een afbeelding van het stadhuis, dat vóór het huidige logge en dwaas karakterloos monumentaal gebouw van thans er stond, en dat Rotterdam veel meer waardig was, zeker van actueel belang geworden!

De oudste stadsregenten hadden hunne vergaderplaats in een herberg „de Spiegel" aan den Middendam op de Hoogstraat, doch in 1387 verhuisden zij naar het West-Nieuwland, het tweede huis ten Oosten van de latere Nieuwsteeg. Het is dan, meê als gevolg van den brand van 1563 en de vernieling van vele bescheiden door de Spanjaarden in 1572, onzeker waar het stadhuis later gevestigd was. De grondkaarten wijzen tot in dezen

KERMIS OP DE NIEUWE MARKT IN 1805.

DE GELDERSCHE KADE OMSTREEKS 1805.

tijd echter in elk geval de Hoogstraat aan. Het was een tweetal gebouwen, met spandaken vereenigd, loopende van de Hoogstraat tot de Kipstraat, die herhaaldelijk zijn verbouwd, tot in de eerste helft der zeventiende eeuw het ranke fraaie gebouwtje er stond, dat onze prent op blz. 19 u toont. Aan de Hoogstraat was de hoofdingang, met een bordes, ter wederzijde met twintig trappen opgaande, vanwaar de oude Rotterdamsche spreekwijze, als men iemand voor de vierschaar zou dagen: „Ik zal hem de blauwe trappen laten opdansen.” De toren was een der voornaamste sieraden van het gebouw. In de tweede verdieping ervan sloot men gevangenen op, daarboven stonden vier uurwijzers in de uitspringende hoeken en in de achtkante spits hing de luiklok en het beierwerk, die later naar het Beursgebouw zijn overgebracht. Er moest daartoe op dat gebouw een nieuwe, weinig sierlijke, toren worden gezet!

In 1822 besloot de Raad tot „verbouwing” van het Stadhuis en het resultaat dezer telkens uitgebreide verbouwing is het tegenwoordig Stadhuis, dat op 7 September 1835 door de Stadsregeering betrokken werd.

Eer wij nog enkele stadskijkjes reproduceeren, willen wij de aandacht vragen voor het plan der stad in 1778 en een gezicht op de stad in 1780 (blz. 21). Hoewel in den bekenden driehoekvorm der vesten omsloten, waarin Rotterdam tot de helft der negentiende eeuw vrijwel gebleven is, was toen reeds buiten de singels vrij wat bebouwd. Er was geen plaats voor tuinen in de stad en de behoefte daaraan gaf de Stadsregeering, reeds in 1645 trouwens, aanleiding buiten de Binnenwegsche Poort gronden uit te geven, waarop lanen werden aangelegd, het eerst de Nadorstlaan, zoo genoemd naar de buurschap van de vijfde stadsherberg aan den Binnenweg, die de Nieuwe Nadorst heette. Vele lanen werden er aangelegd; tuinhuizen met tuinen, door sloten gescheiden, hier en tusschen de Binnenwegsche en Schiedamsche poorten. In 1717 strekte de zorg der Stadsregeering tot eene Stads-plantage, „eene aangename plaats van verlustiging der burgerij, de nog bestaande oude Plantage, die met den uitgegraven grond van de Scheepmakers- en Bierhaven op het buitendijksche rietgors werd aangelegd.

Het plan en de stadskijk op blz. 21 toonen ons Rotterdam zooals het in de *Letters of Lady M. W. Montague* beschreven: „Geen stad in Europa is meer voordeelig voor den koophandel gelegen dan deze met hare zeven breede havens, waar de koopvaardijsschepen tot voor de deuren der huizen opkomen; een stad zóó vol menschen, allen met zulk een bezig gelaat en zóó zeer in beweging, dat men zich nauwelijks zoude kunnen overtuigen dat er niet eene beroemde jaarmarkt gehouden werd, indien men niet dagelijks opnieuw hetzelfde zag; pakhuizen en winkels van een treffende netheid en pracht, met een ongelooflijke menigte van allerlei koopmanschappen opgevuld; op de nette en welbevloerde straten wordt men bijna door geen ledigloopers of bedelaars gehinderd.”

Het gezicht op de Draaibrug en omgeving in 1780 (blz. 23) toont weer een even ruimen en weidschen stadsaanleg als dat op blz. 16. Zij lag over de Scheepmakershaven, de in 1616 tot stand gekomen binnenhaven, tegenover de Draaisteeg.

De Kipstraat is op onze prent nog de Kipsloot. Men vindt haar reeds

DE DELFTSCHE POORT EN DE SCHIEKADE
OMSTREEKS 1810.

DE HEULBRUG OMSTREEKS 1813.

DE BOTERSLOOT MET PRINSENKERK
OMSTREEKS 1820.

in 1373 genoemd, ofschoon tot in het midden der zestiende eeuw onder de namen als „Rotte", Dijksloot en Watering. Dit schilderachtig, maar zeer onhygiënisch binnenwater is na Raadsbesluit van 20 September 1860 gedempt.

De nieuwe ernstige eeuw, de negentiende, wordt in onze prentenreeks ingeluid op een oud plein en met een vroolijk feest: we reproduceerden een kermis op de Nieuwe Markt in 1805. Het is het plein, dat het oude terrein van het St. Agnietenklooster (pag. 6) beslaat. Nadat over dit terrein reeds in 1593 de Prinsenstraat was aangelegd, ontruimde de Admiraliteit in 1645 de rest van het gebouw, het Prinsenhof, dat toen met de belendende perceelen werd afgebroken en tot een plein gemaakt. In 1660 besloot de stadsregering de huizen aan den oostkant van het plein, die in de Pannekoekstraat uitkwamen, af te breken en zoo ontstond dat vierkante, oudstijlsche en nog altijd gezellige pleintje. De kaasmarkt, die men er houden zou, is er nooit gehouden, maar het is altoos een markt geweest: de weekmarkt, de veemarkt en in Augustus de Kermis. De meeste spellen en kramen werden verdeeld over deze en de Grootte Markt.

De andere prent op pag. 25 toont de Gelderschekade in 1805. Deze kade is in het begin der 17de eeuw, toen de hier gevestigde scheepstimmerwerven naar de Scheepsmakershaven werden verplaatst, aangelegd. Reeds in April 1609 verkocht de Vroedschap vier-en-zestig dubbele erven tusschen Wijnstraat en Wijnhaven „van den hoek der Geldersche kaai" tot aan de latere Bezemmakerssteeg, waardoor deze kade tot het einde toe bebouwd raakte. Zij heeft, alweer door den fatalen viaductbouw, een deel van haar fraaiste gebouwen aan de Noordzijde, o.a. dat verrukkelijke „Huis met de Zeepaarden" moeten missen. Toch is zij, in haar bocht aan het Oude Havenwater, nog altijd een der fraaiste plekken van het oude Rotterdam.

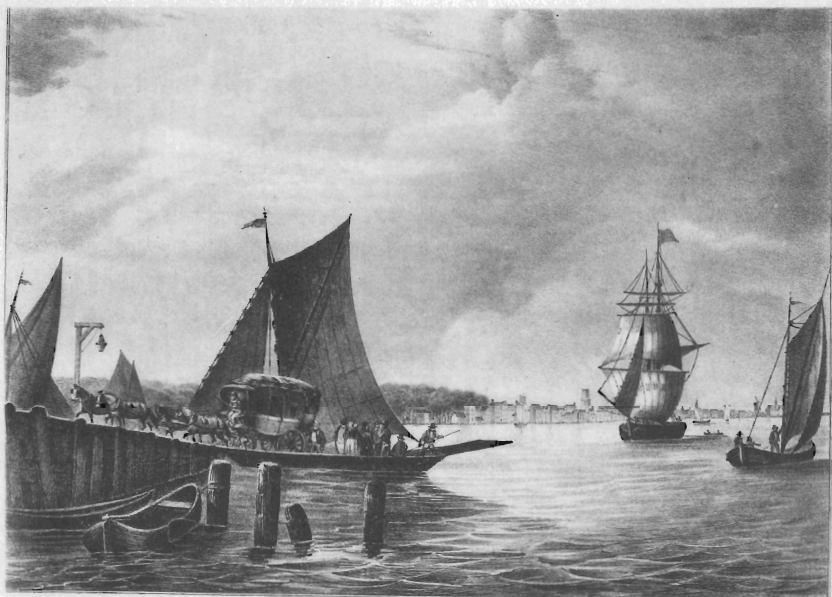
De prenten op pag. 27 brengen ons allereerst naar het Schiekwartier.

Het prachtige gebouw, de Delftsche Poort, dat in den tijd der vesten den toegang tot dit kwartier was en dat, na het gereedkomen van het nieuwe Raadhuis aan den Singelboulevard, één der frappantste merkteekenen van onzen glorietijd zal blijven, is van 1768—1772 gebouwd naar het plan van architect DE SWART.

Eerst in de helft der achttiende eeuw begonnen de vermogende Rotterdammers daar hun bekende witte theehuizen te bouwen, daar en aan de drie Schielanen, waar zij, moe van het drukke stadsleven, met hun mooie groote tuinen rondom zich, de zoete zomer-Zondagen, genoten.

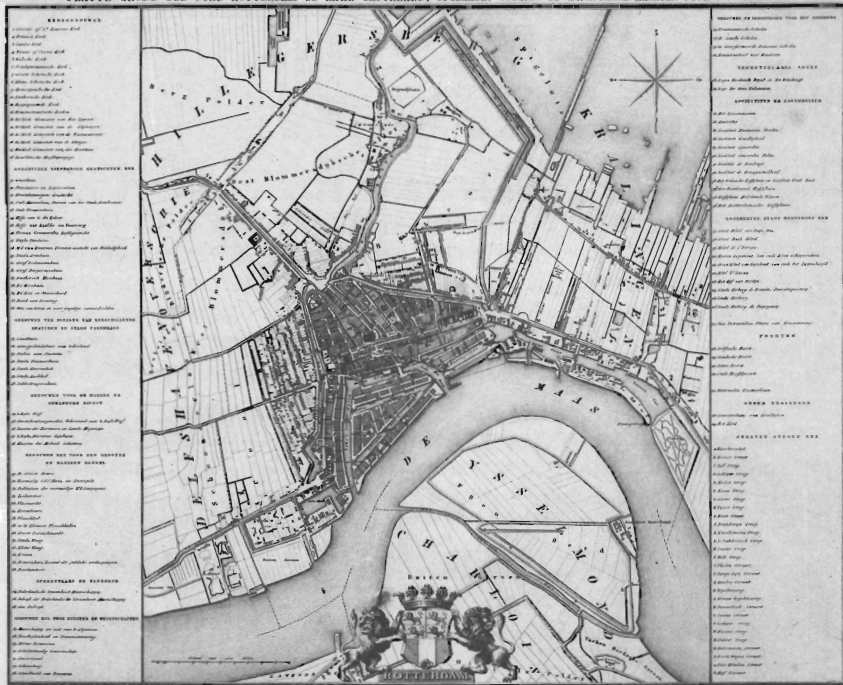
De Heulbrug, in den tijd van ons prentje de Hooge Heul geheeten, was de stadsgrens. Daar ontvingen in December 1813 de stadsautoriteiten den eersten Nederlandschen Koning voor zijn glorieuzen intocht in de stad aan de Maas.

Van het Schiekwartier terug naar de oudste stad brengt ons het derde prentje op pag. 27. Deze Botersloot was een der weteringen van Hilligersberg en Kralingen. Zij werd in 1433 Botersloot genoemd en stond toen in verbinding met de Buitenbotersloot, die na het graven der nieuwe vest in 1505 den naam Karnemelkshaven kreeg. De zuivelproducten werden meestal met schuitjes langs de Rotte aangevoerd, vandaar de naam. Het zuidelijkst gedeelte van de Botersloot heette Huibrug (Huidenbrug). De oor-

HET PONTEVEER OVER DE MAAS
OMSTREEKS 1830.

PLATTE GROND DER STAD ROTTERDAM EN HARE OMSTREKEN; OPGEHAAKT VOLGENS DE KANAALKAARTEN DOOR L. F. TEMMICK.

PLATTEGROND DER STAD IN 1839.

spronkelijke brug was gaandeweg vergroot tot een overwulfd plein, dat in 1866, toen de Raad het besluit nam tot demping der Botersloot, vanzelf is vervallen.

Wij voeren den lezer thans (pag. 29) weer terug naar de Maas en wel tot het Pontveer van den Rotterdamschen oever naar Katendrecht, dat toen juist weer een afzonderlijke gemeente was geworden, na van 1811—1816 met Charlois vereenigd te zijn geweest.

Het veer dat, om de platte booten waarmee het werd bediend, den minder fraaien naam van „platluis” droeg, voer af van den tegenwoordigen Veerдам. In 1599 had Rotterdam het veer tusschen Katendrecht en Coolhoek voor *f* 10 per jaar in erfpacht gekregen van de edelen en steden van Holland en West-Friesland en zij heeft die *f* 10 trouw betaald tot 1849, toen zij de recognitie voor *f* 150 in eens afkocht. Vroeger was het veer meer Oostelijk bij Coolhoek (het tegenwoordige Vasteland), maar na den aanleg van het Nieuwewerk en het daarin graven van Pontegat of Veerhaven, kwam de „platluis” van hier af te varen. Zóó is het op ons plaatje. Het gansche drukke verkeer van het Dordtsche land naar het Noorden ging over dit veer.

We zijn hier op het punt waar in den aanvang der negentiende eeuw de stad belangrijkste aanwinsten verkreeg. De plattegrond van 1839 (blz. 29) omvat ze reeds, het is het z.g. Nieuwewerk, de tegenwoordige Westerkade en Westplein, waar toen ook dadelijk, om van het prachtig Maasgezicht te genieten, de aanzienlijke burgerij deftige huizen bouwen deed. Deze plattegrond toont een stad, in vergelijking met die op de oudere kaarten, ruim van aanleg, „de naaste omgeving van smalle en weinig bestrate kaden in schoone voorsteden en dichtbetimmerde singels veranderd, de rietvelden en gorzen langs hare boorden in lommerrijke wandeldreven herschapen,” gelijk VAN REYN het lyrisch omschrijft. De vervallen vestingmuren en torens waren afgebroken. Dit gebeurde goeddeels in de eerste vijf en twintig jaar der eeuw, op het oogenblik dat onze kaart werd geteekend was dit juist gebeurd — het laatst werd de Wester Oude Hoofdpoot in 1827 gesloopt — de Oost Hoofdpoot bleef nog een kwart eeuw gespaard. In het midden der stad was de Beursbrug afgebroken en in de plaats daarvan een breed overwulfd plein gelegd, het Beursplein, dat op 4 November 1827 voor voetgangers en den 18den dier maand voor rijtuigen werd opengesteld.

Wij keeren thans nog even met u terug naar de binnenstad.

Toen nog was het hoofdplein der stad de Groote Markt, oorspronkelijk een deel van de Keizersgracht en in 1556—1557 overwulfd. Eeuwen lang heeft op dit plein, sedert enkele jaren van de Nieuwsteeg tot het Westnieuwland verbreed, de markt gebloeid. Tot in onzen tijd was de dagelijksche fruitmarkt, in een vierkant van primitieve kramen en opstallen gehouden, een aantrekkelijkheid voor alle vreemdelingen. Soms wordt deze markt de Erasmusmarkt genoemd, naar het hier staande standbeeld van den grooten Rotterdamschen humanist, die den 28sten October 1467 dicht bij deze markt, aan de Wijde Kerkstraat, geboren werd. Toen Prins PHILIPS van Spanje in September 1549 de stad bezocht, had men een houten beeld gemaakt dat, nabij het geboortehuis opgesteld, den vorst op een geschreven rol eenige verzen toereikte. Dit beeld werd na afloop der plechtigheid op

IJSVERMAAK OP DE MAAS IN 1855.

de West-Nieuwlandsche brug neergezet, maar omdat het daar, in regen en wind, wel niet lang duren zou, besloot de Vroedschap in 1557 een blauw arduinsteenen „Pronkbeeld” neer te zetten, „dat de markt versieren moest, gelijk hij, wien het voorstelde, de stad tot grootste sierraad verstrekke.” De dappere soldaten van Bossu hebben in 1572 het beeld van den vermaledijden ketter achterover in het Steigerwater gesmeten. Het is later weer opgericht, doch in 1616, toen HUGO DE GROOT, Raadpensionaris der stad was, besloot de Vroedschap een nieuw Erasmusbeeld te doen maken, „van het coper, 't welck ter camere van Burgemeesteren berustte.” Het maken van dit beeld werd den beroemden Amsterdamschen beeldhouwer HENDRIK DE KEYSER toevertrouwd en in de geschutgieterij aan de Hoogstraat gegoten. Het duurde vrij lang, als gevolg van het drama tusschen MAURITS en VAN OLDENBARNEVELDT en de verzetting der wetten, tot 1622 n.l., toen werd, den 30sten April, het kunstwerk gezet, dat nog onze groote Markt versiert. Het is het oudste van alle Nederlandsche standbeelden.

Op ons prentje van 1855 is het beeld nog geplaatst midden op de brug. Men ziet er dichtbij de korenbeurs, die op ons plaatje uit 1750 meer in de verte wordt aanschouwd. De situatie zal, bij vergelijking, den Rotterdammer van thans, duidelijk zijn.

Nog eenmaal in de oude, thans geheel veranderde stad brengt het laatste prentje (pag. 31) waaraan het tafereel van een vroolijk ijsfeest op de Maas in 1855 is voorafgegaan. Wij bedoelen het gezicht op Coolsingel en Binnenwescbe brug in 1855.

Onopzettelijk hebben wij dit prentje gekozen, zonder te weten dat ons boekje er mee sluiten zou.

Wij waren, bij de keuze uit onze platenreeks op het gemeentearchief, bekoord door dit tafereel van een echt oud-Hollandsche grachtje, met den molen in het midden, gelijk het eeuwenlang duizenden vreemdelingen heeft bekoord, ontelbare malen geschilderd, geteekend en gekiekt is, als één der schoonste punten in onze oude steden.

Maar nu wij het opnieuw beschouwen en weten dat wij er ons boekje mee besluiten zullen, nu zien wij iets als een symbolische beteekenis in dit toeval.

Het is deze zelfde Coolsingel, waar op dit oogenblik het monument van Rotterdam's grootheid in de twintigste eeuw: zijn nieuw Raadhuis, in aanbouw is, waar de twee belangrijkste gebouwen voor den dienst van zijn handel: de Beurs en het Postkantoor, zullen komen.

Een tweede monumentale boulevard komt daar, waar tot voor kort nog het stille lieve oud-Hollandsche grachtje lag.

Alzoo is op de plaats van de eenvoudige schoone stad van visschers en handelaars, waarvan wij de fraaiste gedeelten in dit boekje deden zien, de trotsche Maasstad verrezen, die, naast Hamburg en welhaast daar vóór, de eerste havenstad van het Continent is en landgenoot en vreemdeling in verbazing brengt om haar energie, haar stagen bloei, haar trotsche machtsontwikkeling.

De bekoorlijke Rotte-nymph is thans geworden de Koningin van de Maas.